

Що сказати студентам

коли сам був студентом півсторіччя тому?

Ігор Дубінський,
перекладач
igor.dubinskyi@gmail.com

Як і де знайти себе

- ▶ *Не пов'язані з перекладом сфери:* навчитися чогось корисного, іноземні мови використовувати як інструмент для життя у відповідній країні або праці в компанії з цієї країни
- ▶ *Технічний переклад:* може бути перспективний на якийсь час, якщо чутки про майбутні плани Японії стосовно України — правда
 - ▶ Усний синхронний — років десять тому в парі японська-українська синхроністів не було; тепер, начебто, є двоє чи троє
 - ▶ Письмовий технічний — вибрати галузі, освоїти технічний бік предмета
- ▶ *Художній переклад* — знайти справу, яка прогодує, але не забиратиме весь час (на 10–20 годин на тиждень). За художній переклад гідно не платять — і не будуть

Переклад як технологічний процес

- ▶ **Попередній аналіз** (загальні характеристики (автор, його місце в японській і світовій літературі; твір, його місце в творчості автора, японській і світовій літературі; аналіз персонажів) — на що сподівається реципієнт (визначення реципієнтів; культурна, літературна, мовна характеристики) — характеристики тексту (насиченість/щільність; прагматична інформація; синтаксис; емоційна інформація + мовні засоби вираження, лексичні засоби вираження; образність; естетична інформація; комунікативна інформація + засоби її вираження)
- ▶ **Власне переклад** (рівні еквівалентності + перекладацькі трансформації — майже все, що потрібно з загальної теорії перекладу)
- ▶ **Саморедагування** (відповідність літературній нормі мови перекладу; технічні характеристики ([не]однорідність стилю/лексикону; контамінація синтаксичними й лексичними конструкціями оригіналу; перевантаженість займенниками; [не]узгодженість; звучання

Ресурси

➤ СЛОВНИКИ:

- Словники України онлайн <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/dictua.aspx>
Словники й енциклопедії <https://slovnyk.me/>

➤ Японські тлумачні словники

- <https://kotobank.jp/>
- <https://www.weblio.jp/cat/dictionary>
- Великий японсько-російський словник <https://warodai.ru/>

➤ Великі мовні моделі gemini.com — для попереднього дослідження

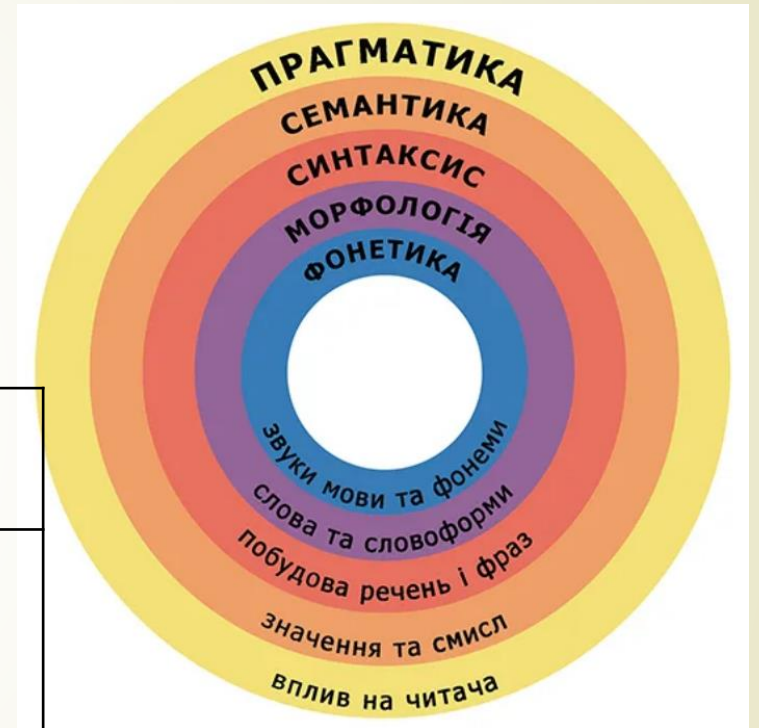
➤ Онлайн-книгосховища

- z-library
- Welib
- Anna's archive

Все, що треба знати з теорії

- Рівні еквівалентності
- Перекладацькі трансформації

Диференціація значень	Відношення підпорядкування: обсяг одного поняття становить частку обсягу іншого
Конкретизація значень	
Генералізація значень	
Смисловий розвиток (метонімічний переклад) — предмети, процеси, ознаки (6 парних сполучень)	Відношення перехрещення: частка обсягу одного поняття входить в друге, частка обсягу другого — в перше
Антонімічний переклад: перебудова твердження для збереження плану змісту	Відношення контрадикторності: поняття утворюються застосуванням операції заперечення
Цілісне перетворення	
Цілісне перетворення	Відношення супідрядності
Компенсація втрат у процесі перекладу	

Як і на чому набивати руку

- ▶ Ідеальний/нереальний режим: перші 500 – 1000 сторінок — з редактором зі знанням японської.
- ▶ Починати з простішого:
 - ▶ дитячі (Нанкіті Ніїмі 新美南吉 <https://ua.just-translate-it.com/tag/niyimi/>, Мімей Огава, 小川未明, Кендзі Міядзава 宮沢賢治 — у вільному доступі);
 - ▶ ранобе,
 - ▶ НФ оповідання (Сінїті Хосі 星新),
 - ▶ нескладні детективи (Дзіро Акаґава 赤川次郎).

Як удосконалювати вкраїнську

- ▶ Тривіально:
 - ▶ читати вкраїнською добрі книжки, як оригінальні, так і перекладні.
 - ▶ не читати сучасну розважальну белетристику
 - ▶ якнайменше читати соцмережі й блоги (мій можна)
- ▶ Для конкретного твору: знайти стильовий аналог серед українських письменників. Перечитати. Проаналізувати, в чому особливості, що збігається.
- ▶ На початку робити кілька циклів саморедагування, йти згори вниз рівнями еквівалентності (від прагматики до фонетики).

Робочі моменти

- Скільки часу може піти на переклад однієї книги
 - Залежить від складності тексту
 - Від 20 до 40 сторінок на тиждень
- Як працювати з редактором
- На початковому етапі — слухатися і дякувати, ретельно аналізувати зауваги (чому саме *це*, чому саме *так*)
- У мене тепер зауваг редактора небагато, 90% доречні

Як знаходити замовлення

- ▶ Я знаходжу за приватними зв'язками — але на мене працює репутація
 - ▶ Я починав за принципово відмінних умов
 - ▶ У новітні часи я робив пробний переклад двічі чи тричі — змарнував час
 - ▶ Частіше до цього не доходило

Труднощі перекладу

- ▶ Форми ввічливості: в японській граматичні+лексичні; в українській — майже винятково лексичні.

«як я вже мав честь завважити», «прошу призволення», «дозволю собі відмовити», «ревний слуга вашої вельможності», «на мою скромну думку», «уклінно прошу», «не смію наполягати», звертання «шановний старшино»

- ▶ П'єса «Маркіза де Сад»: сценічна мова:
 - ▶ ущільнення (темп мови — тривалість вистави)
 - ▶ «гачки» в репліках — логіка діалогів узагалі
 - ▶ зручність вимови

Підтекст, заплутаність

- ▶ Рю Муракамі (+сленг) — але я його не перекладав
- ▶ Кендзабуро Ое («пізній») — я переклав один роман, але там новий стиль тільки «зароджувався»
- ▶ Кюсаку Юмено («професорський» стиль мови; різні стилі в різних фрагментах; численні алюзії на наукові та псевдонаукові вчення)
 - ▶ Загалом, спрощувати не буду, але на щаблі попередньо аналізу визначу «норму заплутаності» для японських і українських текстів, що відтворити адекватно
 - ▶ намагатимуся не пропустити нічого з підтексту (немарковані читати, алюзії)
 - ▶ післямова й примітки (складно: ерудованих читачів не хочеться ображати тлумаченням очевидного; недостатньо ерудованих — залишати з нерозумінням; а пропорція мені не відома).

Як перекладати реалії, гру слів тощо

- ▶ Реалії — типові методи (Влахов і Флорин, Зорівчак)
 - ▶ транскрипція;
 - ▶ переклад (калька/напівкалька, освоєння, неологізм);
 - ▶ приблизний переклад (родо-видова заміна, функційний аналог, описовий переклад);
 - ▶ контекстуальний переклад
- ▶ Гра слів — передаю грою слів, але, згідно з теорією, не конче в тому самому місці, найголовніше — частотність.
- ▶ Немарковані цитати, алюзії — загальна й літературна ерудиція як інструмент.

Нюанси, які передаються лише ПИСЬМОВО

Юкіо Місіма: нетипові ієрогліфи

- ▶ Передання за допомогою лексики, наприклад вибір рідше вживаних синонімів
- ▶ Уважати на (недоречні) діалектизми!

«Ключ» Дзюньїтіро Танідзакі

➤ Щоденникові записи: катакана і хірагана

Щоденники написані в різний спосіб: чоловік пише катаканою, тоді як жінка — хіраганою.

Шлях найменшого опору: зробити примітку

Французький та один з російських: курсив, але ним надрукований щоденник чоловіка

Цветана Кристева: саме курсивне начертання, округле й м'яке, мало б відповідати жіночому письму; до того ж, курсив асоціюють із рукописом

Мої пропозиції: **для чоловіка товщу антикву**, для жінки легший гротеск із тоншими штрихами. Чи напівжирний для чоловіка, курсив для дружини. Чи рукописні шрифти — з високим контрастом штрихів і кутастими елементами для чоловіка, з довгими виносними елементами для жінки

Кюсаку Юмено: авторські йодзі-дзюкуго

- Теорія: підвищену пропорцію термінів-канго передавати насиченням тексту словами з лаїтнськими й грецькими коренями
- Сполучення чотирьох ієрогліфів — ???

Три «авторські» сполучення підряд: 博愛仁慈、正義人道、礼儀作法. Контекст: це нібито властивості, що вирізняють людину серед решти тварин (а насправді лише грим).

Найпростіше останнє, бо воно фіксоване: в Японії і нині безліч курсів *рейгі-сахо*, гарних манер. А перші два вигадав автор.

В першому, *хакуай-дзіндзі* обидва складники означають те саме — людинолюбність, тільки *хакуай* простежується до поняття «всезагальної любові» правителя до підданих у конфуціанському каноні, а *дзіндзі* — до поняття милосердя в християнській традиції.

У другому, *сейгі-дзіндо* обидва складники означають «справедливість», перший складник — з конфуціанської термінології, в Японії доби Мейдзі його значення змінилося завдяки перекладачам юридичних і філософських текстів з європейських мов (*justice*); другий, сказати б, ще більш конфуціанський: це буквально «шлях людини» на протигагу «шляху неба». Так японські перекладачі відтворювали «*humanité*».

Виходить, «культурний грим» — це клаптики різних цивілізацій, сама ж людина — не органічне ціле, а гібрид, колаж запозичень.

- спарувати синоніми — один рідний, другий чужомовний:
- 博愛仁慈、正義人道、礼儀作法
людинолюбство і філантропія, милосердя і гуманність, пристойність і манери

Що робити з діалектом

- Низи суспільства: просторічна лексика, недосконала грамати́ка, суржик («Пігмаліон» і мюзикл «Моя чарівна леді» — переклади Олександра Мокровольського і Миколи Павлова)
- Альберт Бехтольд «Петро Йванович» (вільхінгенський діалект швейцарської німецької, переклад Олени Холодової-Руденко і Сергія Саржевського) — наддніпрянський діалект
- Культурна людина: «Гарі Потер» (Герід) — переклад Віктора Морозова (синтетичний західноукраїнський діалект)
- Кансайський діалект: Ода Сакуносукє «Осакські пейзажі»

Ода Сакуносукі «Осакські пейзажі»

- Від перекладача: «Твори Оди Сакуносукі відомі своєю насиченістю осакським діалектом. Таким чином, аби передати кольорит літературного стилю письменника, у переклад було додано чимало українських діалектизмів, насамперед галицьких».

「人(ひと)さまの家(いえ)の板(いた)の間(ま)たたいて、あんた、それでよろしおまんのんか」と血相(けっそう)かえるのだった。「そこは家(いえ)の神様(かみさま)が宿(やど)ったはるところだっせ」

芝居(しばい)のつもりだがそれでもやはり興奮(こうふん)するのか、声に涙(なみだ)がまじる位(くらい)であるから、相手(あいて)は驚(おどろ)いて、「無茶(むちゃ)いいなはんナ(な)、何(なに)も私(わて)はたたかしまへんぜ」とむしろ開(ひら)き直(なお)り、二三度(2 3 ど)押問答(おしもんどう)のあげく、結局(けっきょく)お辰(おしん)はいい負けて、素手(すて)では帰せぬ羽目(はめ)になり、五十銭(ごじせん)か一円(いちえん)だけ身を切られる想(おも)いで渡(わた)さねばならなかった。

— Гупат у поддаш у чужій хаті — ви що си думаєте? Тут взагалі-то живе домовик!..

— Не говори бздури! Ніц я не гупав! — зухвало контратакував він.

「私(わたし)のお父(おとう)つぁんは旦(だん)さんみたいにええ男前(おとこまえ)や」と外(そ)らしたりして悪趣味(あくしゅみ)極(きわ)まったが、それが愛嬌(あいきょう)になった。

Тоді вона відводила тему:

— Мій отець — вельми слічний пан, гейби ви! — і така її вульгарність екзальтувала в принаду...

Осацький діалект української мови

- ▶ Характерні прикмети — в романі Танідзакі «Ламаний хрест».
 - ▶ Деяка ослабленість руху органів мови, більше злиття, коротші паузи між словами, нечітке промовляння звуків, трохи швидший темп.
 - ▶ Недоговорювання фраз, «ковтання» окремих складів, скорочення граматичних форм, більш вільне опускавання граматичних показників у розмовній мові.
 - ▶ Відмінні від літературної японської мелодичні наголоси окремих слів та інтонація речень, менш чітка опозиція довгих і коротких голосних.
 - ▶ Власне діалектизми — лексика (різною мірою зрозуміла, скажімо, токійцям) і граматичні форми.
- ▶ В українській:
 - ▶ Лексика: менш частотні синоніми, але, по-перше, не діалектні (так, я відмовився, скажімо, від слів *фатига* і *двірець*), по-друге, у переважній більшості цілком зрозумілі зі структури самого слова або (рідше) з контексту: *спроквіль*, *перешикуватися*, *заохотки*; «штучні» звертання *пані-сестро*, *сестротько*.
 - ▶ «Ковтання» звуків: *х'іти* (хотіти), *д'мене* (до мене).
 - ▶ Граматичні форми: *його* замість *нього*; суфікс *-ннє* (*коханнє*, *вразіннє*, *вбраннє*); прийменник *при* замість *біля*.
 - ▶ Нетипові для сучасної мови закінчення: *візита*, *юриста*.
 - ▶ Вищий темп: довші синоніми для враження «торохкотіння» чи «щебетання»: *доконечне*, *подобизна*, *майстерниця*, *припізнитися*.

Переклад стародавньої літератури

- Я не планую через недостатнє знання старояпонської мови. Перекладати з перекладів сучасною мовою чи звертатися до перекладів зі старояпонської іншими мовами не маю за доречне.
- Відомі мені три переклади, видані в Україні, на жаль, не вирізняються якістю саме української мови:
 - «Повісті про Ѓендзі», принаймні в першому виданні, надався б літературний редактор.
 - «Записки в узголів'ї» справляють враження, що для перекладача просто українська мова не рідна.
 - «Нотатки знічев'я» видані в перекладі, сказати б, академічному. В результаті замість збірки анекдотів ми маємо нецікаві й несмішні історії, які ще й годі зрозуміти без розлогих коментарів.
- Переклад інших творів стародавньої японської літератури можу лише вітати — але за умови, що він не матиме таких недоліків.

Що відбувається в останні роки

- З'явилося майже два десятки нових перекладів японської модерної класики XX століття. Не одиничні «курйози», не перевидання радянського спадку (Кавабата, Акутагава), а Дзюньїтіро Танідзакі, Осаму Дадзай, нові твори Сосекі Нацуме та Юкіо Місіми
- Ні критика, ні преса, ні «буктокери» й «книжкові блогери» на це не відредагували. Для порівняння, закритий «прогал» у європейському літературному каноні висвітлюється майже завжди
- Як на мене, це відображає виховане традиційну «екзотизацію» Японії. Цю літературу просто не сприймають як світову. Подібне вже було в США п'ятдесят років тому
- Не зупиняюся на якості виданих перекладів детально, проте деякі з них, на мою думку, краще було б не видавати, бо тексти створюють хибне враження про письменників

Дякую за увагу!

